

новобранців розподілялася в їхніх же межах, лише почасти потрапляючи до етнічно відмінних регіонів [3, с. 273–274]. Отже, для багатьох українських місцевостей залишався шанс розміщувати на своїй території частини військ, які склалися як мінімум на 30%, як максимум більш ніж на половину з українців [2, с. 120]. У той же час в Австро-Угорщині через відсутність лімітів чи етнічних пропорцій у військових підрозділах територіальний принцип застосовувався у більш класичний спосіб, що в свою чергу зумовило формування чималої кількості військових частин із переважаючим відсотком українців [4, с. 57–58].

Список використаних джерел:

1. Rieber A. Nationalizing Imperial Armies: A Comparative and Transnational Study of Three Empires. *Nationalizing Empires*. Budapest, 2015. P. 593–627.

2. Скиданова А.В. Українці в системі комплектування збройних сил Російської імперії напередодні Першої світової війни: військово-політичний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки*. Острог, 2023. Вип. 34. С. 115–122.

3. Цикельн Д. Неспособные к службе новобранцы (Статистический очерк). *Военный сборник*. 1884. № 4. С. 267–298.

4. Чолій С. В. Мобілізація на периферії. Військовий обов'язок як фактор модернізації імперії Габсбургів 1868–1914 : монографія. Київ : Гранмна, 2016. 288 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-311-1-15>

Тарасюк Л. С.,

доктор філософських наук,

професор кафедри філософії та історії

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

ІДЕНТИЧНІСТЬ У СИСТЕМІ КООРДИНАТ ГІДНОСТІ

Співпраця України та Європи у сфері освіти, культури є одним із фундаментальних питань у контексті європейської інтеграції. Усвідомлення національної та культурної ідентичності є своєрідним пропуском для співробітництва України й Європи в даній площині. Сьогодні, в умовах війни, наш народ виборює це право. Ідентичність

у системі координат гідності: право на життя, право на свободу, право бути собою, право на безпеку.

Поняття національної та культурної ідентифікації пов'язане з етапами розвитку етносу, системою його символічно-знакових уявлень та оцінок про навколишній світ та формами культурно-історичного буття. Етнос (від грец. *ethnos* – плем'я, народ) – це культурно-духовна спільність людей, споріднених походженням, мовою, культурними надбаннями, територією проживання, а за певних умов і державними утвореннями. Досить часто термін «етнос» порівнюють з поняттями «народ» і «нація». Народ відрізняється від нації не кількісними показниками, а рівнем свідомості, зумовленої проблемами облаштування державного устрою та об'єднання. Налагодження зв'язків у суспільстві, реалізація творчих можливостей кожного індивіда неможлива без потреби у відчутті глибинних коренів. Кожна людина прагне усвідомити себе ланкою в певному стабільному ланцюгу людського роду, що виник з прадавніх часів. Культурна ідентифікація – це самовідчуття людини всередині конкретної нації, культури. Ідеї «приналежності» або «спільності» і акт ідентифікації з іншими культурами є універсальним ланцюгом, що з'єднує людські утворення. Національна, або як тепер прийнято говорити, етнічна свідомість передбачає ідентифікацію індивіда з історичним минулим даної групи і акцентує ідею «коренів».

Категорія «культурна ідентичність» у наукових публікаціях подекуди виступає синонімом визначення «культурна самобутність». Культурна ідентичність характеризується як спільна політична дія, яка мобілізує усі об'єкти культури в українському суспільстві. Спостерігається тенденція у значенні національно-культурної ідентичності, також використовується терміни «національна культура», «національний менталітет» [7]. Актуалізуючи виховання патріотизму в молоді сучасності важливо зазначити роль культурної ідентичності, культурної самобутності для державотворення та усвідомлення актуальності цих аспектів. Все більша кількість дослідників визнає, що усвідомлення культурної самобутності, національної спадщини, історичних коренів та творчого потенціалу суспільства разом з іншими важливими чинниками є однією з рушійних сил розвитку нації та держави [7].

Базова індивідуальна і групова культурна приналежність до етносу встановлювалась у момент народження людини, а культурні надбання, засвоюючись у потоці життя, не передбачали ні спеціальних зусиль, ні розвиненої індивідуальності. Глибинна людська потреба в культурній ідентифікації зберігалася протягом усього життя людини. Світогляд етнічної групи формується за допомогою символів спільного минулого

етносу – міфів, легенд, святинь тощо. Ця культурно-історична спадкоємність у житті етносу досить динамічна і рухлива. Виробляючи своє, запозичуючи щось у сусідів та акумулюючи його, народ поступово формує національну культурну традицію – власне те, що передається в спадок майбутнім поколінням: побутові звичаї, обряди, національний одяг, місцеву розмовну мову (діалект) і врешті-решт – фольклор, тобто народні пісні і танці, епічні твори тощо.

Процес усвідомлення кожним індивідумом своєї приналежності до певної етнічної спільноти визначає етнічне самоутвердження як норму, коли традиції, мова, культура, звичаї, потреби збігаються з власними інтересами та готовністю їх відстоювати і втілювати в життя; це визначає етнічну ідентичність, тобто сприйняття себе часткою етносу як цілісного суспільного організму. Усі ці чинники відіграють вирішальну роль у забезпеченні життєдіяльності та життєздатності етносу, примножуючи надбання матеріальної і духовної культур, є важливими засадами формування національної та патріотичної свідомості. Нації творчий процес іноді трактується як творення загальнонаціональної культурної ідентичності [7, с. 5].

Національна культура тісно пов'язана з релігійною. І національна, і релігійна культури охоплюють знання, навички, вміння, що є провідними в конкретному географічному регіоні, а також ідеї та уявлення, які мають суспільну цінність. Національно-релігійне життя охоплює провідні конфесії. Так, українці відають перевагу напрямам християнства: православ'ю, католицизму, уніатству, протестантизму. Завдяки демократичній хвилі спостерігається звернення до архаїзмів у вірі та віруваннях, зокрема до язичництва, так званої РУН-віри, а також до таких нетрадиційних релігійних напрямів, як, наприклад, кришнаїзм.

Національно-релігійне життя формує національно-релігійну свідомість, яка охоплює основні компоненти: культуру, мову, звичаї. Усі вони взаємопов'язані, проте кожний з них зберігає відносно самостійність і за певних умов може виконувати самодостатню функцію. Згідно з релігійними уявленнями утворюються національно-релігійні традиції як форми спадкоємності у життєдіяльності нації. Так, наступним поколінням передаються усталені й унормовані традиційні й культурно-побутові цінності: норми поведінки, звичаї, обряди, ідеї, моральні установки тощо.

Історичний взаємозв'язок національного і релігійного як домінуючих у суспільстві елементів сприяв формуванню народно-релігійних традицій, на базі яких складалося бачення світу, вироблялася специфіка укладу життя нації на всіх етапах її розвитку. Отже, національно-релігійні традиції будь-якого народу є важливим елементом національної

культури, оскільки охоплюють символічні й чуттєво-наочні форми, а їх регуляторна функція впливає на формування ціннісної орієнтації, вироблення художнього смаку, норм і правил поведінки.

Державна влада та писемність стали першими передумовами майбутнього національного об'єднання людей. Вже цивілізації Стародавнього Сходу стали долати замкнутість і обмеженість суспільного життя. В епоху Відродження творцем культури, що являла собою своєрідного змісту надбудову, стала інтелігенція. Таким чином, до XVII ст. в Європі вже були передумови для утворення націй і національних культур. У XIX ст. в історії людства з'явилися нації – нові утворення, зміцнені не тільки економічно і політично, а й силою людського духу. Націю, на відміну від етносу, об'єднує не стільки кровно-споріднений зв'язок, скільки, крім економічних і політичних факторів, національний характер і національна психологія, національні ідеали і національна самосвідомість і воля.

Сучасна українська ідентифікація (ототожнення, встановлення збігу ознак) є прямим продовженням етнічної та мовно-фольклорної ідентифікації української нації, яка почала активно формуватися ще з середини XIX ст. Це пов'язано з тим, що українська мова формувалась як народна, селянська мова. Наприклад, для М. Грушевського поняття «селянство» і «українство» були синонімами. Шанобливе ставлення до малоросійського фольклору породило українофільство, а потім – ідею державної самостійності України [3].

Із самого початку українська національна культура і українська національна ідентичність у тому вигляді, в якому вони формувались у кінці XIX – на початку XX ст., були максимально наближені до самосвідомості, менталітету народних, селянських мас. І це вирішальний момент у розумінні української національної ідентичності. У цьому збігу національного, державного та етнічного і полягає міцність нової української ідентифікації.

За сучасних умов, втрачаючи зв'язок з контекстом свого народження, індивід отримує можливість більшого вибору і самовизначення своєї приналежності. У міру наростання сучасних цивілізаційних перетворень багато людей набувають більшу можливість у виборі культурної орієнтації згідно із здатністю індивіда знайти своє місце в новій соціальній структурі.

Національна свідомість і національна культура – неодмінні ознаки духовності народу. Статус проблеми вони дістають в умовах «суспільного не здоров'я». І цілком зрозуміло, що переломні, кризові періоди в суспільному житті супроводжуються вибухом подібних проблем у їх драматичному варіанті. Цей драматизм посилюється, якщо суспільна криза торкається усіх сфер життя: економіки, політики,

моралі тощо. Адже духовність є індикатором соціальної гармонії. Разом з тим слід думати, що національна культура в її основних вимірах є основою життя соціальної спільноти, яка називається нацією.

Тому національна культура виступає предметом особливої уваги в кризові періоди. Саме вона є джерелом національної свідомості і об'єктом звернення, системою координат національної самосвідомості в пошуках тотожності. Наша сучасність визначається драматизмом означених проблем. І це стосується не лише України та країн пострадянського простору, а й порівняно стабільних країн Західної Європи, охоплених багатоаспектними процесами економічної інтеграції. Адже збереження національної ідентичності є зворотнім боком цих процесів. Отже, практичною і теоретичною потребою постає дослідження проблем національного у їх зв'язку із загальнолюдським.

Історія будь-якого народу розгортається не тільки в часі, але й у просторі. Зрілий етнос, як правило, прагне розширити уявлення про кордони свого існування, освоюючи межі близьких і далеких країн, регіонів і навіть континентів. На карті сучасного світу важко знайти країну, на теренах якої не проживали б українці. Еволюція української ментальності на тлі сучасних викликів потребує потужного духовного імунітету, і забезпечити це може культивування ідентичності, власної гідності. Кожен народ «маркує» свою історію найбільш визначними подіями, які і займають найпомітніше місце в його колективній пам'яті. Знання, розуміння, аналіз, осмислення цих подій і забезпечує когнітивну безпеку своєї національної свідомості. Усвідомлення національної та культурної ідентичності є своєрідним пропуском для співробітництва України й Європи.

Список використаних джерел:

1. Бокань В., Польовий Л. Історія культури України. К., 1998.
2. Дзюба І. Проблеми культури в незалежній Україні. *Пам'ятки України: історія та культура*. 1997. № 2. С. 16–29.
3. Грушевський М. С. Духовна Україна. К., 1994.
4. Висоцький О. Ю. Історія української культури : навчальний методичний посібник. Дніпропетровськ : НМетАУ, 2009. 130 с.
5. Греченко В. А., Чорній І. В., Кушнерук В. А., Режко В. А. Історія світової та української культури. К., 2000.
6. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. К., 1993.
7. Сумцов М. Проблеми соціокультурної ідентичності. К., ПІЕНД, 2011. 276 с.
8. Попович М. В. Нарис історії культури України. 2-ге вид., випр. К., 2001.